

מכללת הרצוג-גוש עציון

ימי עיון בתנ"ך

קיץ תש"ע

גורן ארנן (דה"א כא)

משה גרסיאל, "יתאור מפקד דוד בדברי הימים לאור המקבילה בשמואל", עיוני מקרא ופרשנות, ה (תשי"ט), עמ' 137-159.

ד"ה א כא	שמו"ב כד
א ויַעֲמַד שָׁטוֹן עַל-יִשְׂרָאֵל וַיִּסֹּת אֶת-7 7 7 לַמְּנוֹת אֶת- יִשְׂרָאֵל:	א וַיִּסְּף ¹ אֶף-הִ' לַחֲרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּסֹּת אֶת-7 7 7 בָּהֶם לֵאמֹר לֵךְ מִנֶּה אֶת-יִשְׂרָאֵל וְאֶת-יְהוּדָה:
ב וַיֹּאמֶר 7 7 7 אֶל-יֹאבֵב וְאֶל-שָׂרֵי הָעָם לִכְוֹ סָפְרוּ אֶת- יִשְׂרָאֵל מִבָּאָר שֶׁבַע וְעַד-דָּן וְהִבִּיאוּ אֵלַי וְאֲדַעַה אֶת-מִסְפָּרָם: ג וַיֹּאמֶר יֹאבֵב יוֹסֵף-הִ' עַל-עַמּוֹ כָּהֶם מֵאָה פְּעֻמִּים הֲלֹא אֲדֹנָי הֵמָּל 7 7 כָּלֵם לֹאדֹנָי לְעִבְדִּים לָמָּה יִבְקֹשׁ זֹאת אֲדֹנָי לָמָּה יִהְיֶה לְאִשְׁמָה לְיִשְׂרָאֵל: ד וַיְדַבֵּר-הֵמָּל 7 7 חֲזֹק עַל-יֹאבֵב וַיִּצְא יֹאבֵב	ב וַיֹּאמֶר הֵמָּל 7 7 אֶל-יֹאבֵב שֶׁר-הַחֵמַל אֲשֶׁר-אִתּוֹ שׁוֹט-נָא בְּכָל- שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד-בָּאָר שֶׁבַע וּפְקֹדוֹ אֶת-הָעָם וַיְדַעֲתֵי אֶת מִסְפַּר הָעָם: ג וַיֹּאמֶר יֹאבֵב אֶל-הֵמָּל 7 7 וַיֹּסֵף הִ' א-לְקִידָה אֶל- הָעָם כָּהֶם וְכָהֶם מֵאָה פְּעֻמִּים וְעֵינֵי אֲדֹנָי-הֵמָּל 7 7 רֹאוֹת וְאֲדֹנָי הֵמָּל 7 7 לָמָּה חָפֵץ בְּדַבַּר הַזֶּה: ד וַיִּחַזַּק דְּבַר-הֵמָּל 7 7 אֶל-יֹאבֵב וְעַל שָׂרֵי הַחֵמַל וַיִּצְא יֹאבֵב וְשָׂרֵי הַחֵמַל לִפְנֵי הֵמָּל 7 7 לִפְקֹד אֶת- הָעָם אֶת-יִשְׂרָאֵל:
וַיִּתְחַלֵּף בְּכָל-יִשְׂרָאֵל וַיָּבֵא וְרוּשָׁלַם: ה וַיִּתֵּן יֹאבֵב אֶת-מִסְפַּר מִפְקַד-הָעָם אֶל-7 7 7	ה וַיַּעֲבְרוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲטוּ בְּעָרוֹעַר וַיִּמְיוּ הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ-הַנַּחֲל הַגָּד וְאֶל-יַעֲזֹר: ו וַיָּבֵאוּ הַגִּלְעָדִים וְאֶל-אֶרְצֵי תַּחְתִּיִּים הַדְּשֵׁי וַיָּבֵאוּ דָּנָה יַעֲרֹן וְסִבִּיב אֶל-צִידוֹן: ז וַיָּבֵאוּ מִבְּצֵר-צֶר וְכָל-עָרֵי הַחֲוֵי וְהַקְּבָעִי וַיָּבֵאוּ אֶל-גִּבְעַת יְהוּדָה בָּאָר שֶׁבַע: ח וַיִּשְׁטוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וַיָּבֵאוּ מִקְצֵה תְּשֻׁעָה הַדְּשִׁים וְעֶשְׂרִים יוֹם וְרוּשָׁלַם:
וַיְהִי כֹל-יִשְׂרָאֵל אֶלְף אֶלְפִים- וּמֵאָה אֶלְף אִישׁ שְׁלֹף חֶרֶב וַיְהוּדָה אַרְבַּע- מֵאוֹת וְשִׁבְעִים אֶלְף אִישׁ שְׁלֹף חֶרֶב: ו וְלוֹוִי וּבְנֵימֹן לֹא פָקֵד בְּתוֹכָם ² כִּי-נִתְעַב דְּבַר-הֵמָּל 7 7 אֶת-יֹאבֵב:	ט וַיִּתֵּן יֹאבֵב אֶת-מִסְפַּר מִפְקַד-הָעָם אֶל-הֵמָּל 7 7 וַתְּהִי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה-מֵאוֹת אֶלְף אִישׁ-חֵמַל שְׁלֹף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמִשׁ- מֵאוֹת אֶלְף אִישׁ:
ז וַיִּרַע בְּעֵינָי הָא-לְקִים עַל-הַדְּבַר הַזֶּה וַיַּד ³ אֶת-יִשְׂרָאֵל:	י וַיַּד לִב-7 7 7 אֹתוֹ אַחֲרָי- כֹּן סָפַר אֶת-הָעָם
ח וַיֹּאמֶר 7 7 7 אֶל-הָא-לְקִים חֲטָאתִי מֵאֵד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי אֶת-הַדְּבַר הַזֶּה וְעַתָּה הֵעֲבֵר-נָא אֶת-עֲוֹנוֹ עֲבָדְךָ כִּי נִסְפַלְתִּי מֵאֵד: ט וַיְדַבֵּר הִ' אֶל-גֹּד חֲזָה 7 7 7 לֵאמֹר: י לֵךְ- וּדְבַרְתָּ אֶל- 7 7 7 לֵאמֹר כֹּה אָמַר הִ' שְׁלוֹשׁ אֲנִי נֹטֶה עֲלֶיךָ בְּחַר-לֵךְ אַחַת מֵהֵנָּה וְאֶעֱשֶׂה- לָךְ: יא וַיָּבֵא גֹד אֶל-7 7 7 וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה-אָמַר הִ' קִבַּל-לָךְ: יב אִם-שְׁלוֹשׁ שָׁנִים ⁴ רָעַב וְאִם-שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נִסְפָּה מִפְּנֵי-צָרֶיךָ וְחֶרֶב אוֹיְבֶיךָ לְמִשְׁגַּת וְאִם-שְׁלֹשַׁת יָמִים חֶרֶב	י וַיֹּאמֶר 7 7 7 אֶל-הִ' חֲטָאתִי מֵאֵד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה הִ' הֵעֲבֵר- נָא אֶת-עֲוֹן עֲבָדְךָ כִּי נִסְפַלְתִּי מֵאֵד: יא וַיִּקַּם 7 7 7 בְּבִקֹּר וַדְּבַר-הִ' הִנֵּה אֶל-גֹּד הַנְּבִיא חֲזָה 7 7 7 לֵאמֹר: יב הֲלוֹךְ וּדְבַרְתָּ אֶל-7 7 7 כֹּה אָמַר הִ' שְׁלֹשׁ אֲנִי נֹטֶל עֲלֶיךָ בְּחַר-לֵךְ אַחַת- מֵהֶם וְאֶעֱשֶׂה-לָךְ: יג וַיָּבֵא גֹד אֶל-7 7 7 וַיַּגִּד לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ הַתְּבוֹא לָךְ שֶׁבַע שָׁנִים רָעַב בָּאָרְצְךָ אִם-שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נִסְפָּה

¹ שמו"א כא,א: "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את-פני ה' ויאמר ה' אל-שאל ואל-בית הדמים על אשר-המית את-הגבענים". מדרש שמואל פרק ל: "הצילני מדמים א-לקים א-לקי תשועתי תרנן לשוני צדקתיך" (תהלים נא, טז) - הצילני מדמו של אוריה וכו', הלכה מתוך כך "ויסוף אף ה' לחרות". פירוש המיוחס לתלמיד רס"ג לדה"י: שטן ממש, לפי שהניחו לאבשלום לבוא על פילגשי דוד. מלב"ם (שמואל): כי ה' לא הסית אותו רק אנשים משטינים, רק ה' לא הטח לבבו אל שלא יאמין לשוא נתעה. והנה הגם שאמר למנות את יהודה ג"כ, עקר כונתו היה על ישראל שעזבוהו והלכו אחרי שבע בן בכרי, משא"כ בני יהודה דבקו במלכם. מלב"ם (דה"י): מפני שראה שעזבוהו וילכו אחרי שבע בן בכרי לא בטח בהם עוד שיתאספו לפקודתו בעת מלחמה, ורצה למנותם ולכתוב שמות הגברים בספרי הזכרונות, שיהיה כל איש מחויב לצאת לצבא בעת מלחמת. וזה היה הסתה וגירוי, כי באמת היו ישראל שלמים אתו, ושם (במלכים) כתיב למנות את ישראל ואת יהודה, ועזרא באר שעקר הכונה היה בשביל ישראל כי יהודה היו נאמנים אצלו.

² רד"ק: הוא הנטוע בלב האדם מעורו (ברי' ח, כא). ומה שאמר בספר שמואל "ויסוף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם" (ש"ב כד, א), שנראה כי ה' הוא המסית-אמת הוא, וזה הוא הסיתו באמצעות השטן, בעוון ישראל שהיו ראוים להענש.

³ דה"א כז, כב-כג: "ולא-נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר ה' לחרבות את-ישראל ככוכבי השמים: יואב בן-צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על-ישראל ולא עלה המספר במספר דברי-הימים למלך דוד". המיוחס לרש"י (פרי' כא): דמשמע דלא היו מישראל כל כך כאשר נאמר כאן!! אלא לפי שהקצף היה מאת הקדוש ברוך הוא על דוד, לא כתב שם מספר כולם שמנה; ואף יואב לא מנה כל השבטים, כמו שכתוב "כי נתעב דבר המלך את יואב" (להלן ו); אבל כאן, משום כבודו של דוד מזכיר כאן מספר וחשבון שמנה, כי זהו כבודו שחיל כבוד כזה היה בשבטו.

⁴ המיוחס לרש"י: יואב היה יודע שיהיה לאשמה לעם לגוף, לפיכך אמר יואב: יכול אני להציל שבטים הללו מן המנין; לוי - אם יאמר דוד ילמה לא מנית את לוי, אשיבנו: כי "לא התפקדו בתוך בני ישראל" (במ"ב, ב, לג), וכן אומר לבנימין: הלא בפלגש בגבעה נגפו (ראה שו"כ, לה), ואם יתנגפו עתה מה ישתיר להם? מלב"ם: שכבר התחיל איוה חולי בין העם.

⁵ ויליאמסון (NCBC עמ' 145): זו כותרת.

⁶ רד"ק: לפי ששלש שנים רעב היה באותו זמן, כמו שאומר "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה" (ש"ב כא, א); לפיכך אמר לו גד הנביא "התבא שבע שנים רעב בארץ" (ש"ב כד, יג) - כלומר: התבחר בזה? כי שלש שנים היה רעב ושלש שנים אחרים שיהיו עתה הרי שש, והשנה השביעית, אע"פ שיהיה מטר ויהיה חריש וקציר, לא תמלט בלא רעב, שתבא התבואה אחר שש שני הרעב. מלב"ם: ואחר שזה היה בסוף ימי דוד, באר עזרא שלא היה אפשר {היפותטית} שיהיה רק ג' שנים, כי בתוך כך מת.

לפני צריכה והוא רדף ואם היות שלשת נמים דבר בארץ
 עתה דע וראה מה-אשיב שלחי דבר: יד ויאמר 7 7 7 אל-גד
 צר-לי מאד נפלה-נא ביד-ה' כי-רבים רחמיו וביד-אדם אל-
 אפלה: טו ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד-עת מועד ונמת
 מן-העם מן-ועד-באר שבע שבועים אסף איש:

טו וישלח- ידו המלאך וירושלם לשחתה וינחם ה' אל-הרעה
 ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה הרף וידד ומלאך ה' הזה
 עם-גרון הארונה היבסי: יז ויאמר- 7 7 7 אל-ה' בראתו את-
 המלאך המכה בעם

ויאמר הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו
 תהי נא וידד בי ובבית אבי:

יח ויבא-גד אל-7 7 7 ביום ההוא ויאמר לו עלה הקום לה'
 מן-בם בגרון ארונה היבסי: יט ויעל 7 7 7 בדבר-גד פאשר אנה
 ה':

כ וישקף ארונה וירא את-המל 7 ואת-עבדיו עברים עליו
 ויצא ארונה וישתחו למל 7 אפיו ארצה: כא ויאמר ארונה
 מדוע בא אדני-המל 7 אל-עבדו

ויאמר 7 7 7 לקנות מעמד את-הגרון לבנות מן-בם לה' ותעצר
 המגפה מעל העם: כב ויאמר ארונה אל-7 7 7 ישח ויעל אדני
 המל 7 הטוב בעיניו ראה הבקר לעלה והמרגים וכלי הבקר
 לעצים: כג הכל נתן ארונה המלך למל 7 ויאמר ארונה אל-
 המל 7 ה' א-לקיך ירצה:

כד ויאמר המל 7 אל-ארונה לא כי-קנו אקנה מאותך במחיר
 ולא אעלה לה' א-לקי עלות חנם

ויקו 7 7 7 את-הגרון ואת-הבקר בכסף שקלים חמשים:

כה ויבן-שם 7 7 7 מן-בם לה' ויעל עלות ושקלים
 ויעתה ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל:

ה' ודבר בארץ ומלאך ה' משחית בכל-גבול ישראל ועתה ראה
 מה-אשיב את-שלחי דבר: יג ויאמר 7 7 7 אל-גד צר-לי
 מאד אפלה-נא ביד-ה' כי-רבים רחמיו מאד וביד-אדם אל-
 אפל: יד ויתן ה' דבר בישראל ויפל מישראל שבועים אסף איש:

טו וישלח- הא-לקים מלאך לירושלם להשחיתה וקהשחית
 ראה ה' וינחם על-הרעה ויאמר למלאך המשחית רב עתה
 הרף וידד ומלאך ה' עמד עם-גרון ארונה היבסי: טז וישא
 7 7 7 את-עניו וירא את-מלאך ה' עמד בין הארץ ובין
 השמים וחרבו שלופה בידו נטויה על-ירושלם ויפל 7 7 7
 והזקנים מכסים בשקים על-פניהם:

יז ויאמר 7 7 7 אל-הא-לקים הלא-אני אמרתי למנות בעם
 ואני-הוא אשר-חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן מה עשו ה'
 א-לקי תהי נא וידד בי ובבית אבי ובצעמד לא למגפה:

יח ומלאך ה' אמר אל-גד לאמר לד 7 7 7 כי יעלה 7 7 7
 להקים מן-בם לה' בגרון ארונה היבסי: יט ויעל 7 7 7 בדבר-
 גד אשר דבר בשם ה':

כ וישב ארונה וירא את-המלאך וארבעת בניו עמו מתחבאים
 וארנון דש חטים: כא ויבא 7 7 7 עד-ארנון ויבט ארנון וירא
 את-7 7 7 ויצא מן-הגרון וישתחו ל7 7 7 אפים ארצה:

כב ויאמר 7 7 7 אל-ארנון תנה-לי מקום הגרון ואבנה-בו
 מן-בם לה' בכסף מלא תנהו לי ותעצר המגפה מעל העם:
 כג ויאמר ארנון אל-7 7 7 קח-לך ויעש אדני המל 7 הטוב
 בעיניו ראה-נתתי הבקר לעלות והמורגים לעצים והחטים
 למנחה הכל נתתי:

כד ויאמר המל 7 7 7 לארנון לא כי-קנה אקנה בכסף
 מלא כי לא-אשא אשר-לך לה' והעלות עולה חנם:

כה ויתן 7 7 7 לארנון במקום שקלי זהב משקל שש
 מאות:

כו ויבן-שם 7 7 7 מן-בם לה' ויעל עלות ושקלים ויקרא אל-
 ה' ויענהו באש מן-השמים על מן-בם העלה:
 כז ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל-נדנה:

כח בעת ההיא בראות 7 7 7 כי-ענהו ה' בגרון ארונה היבסי
 ויזבח שם: כט ומשפן ה' אשר-עשה משה במדבר ומזבח
 העולה בעת ההיא בבמה בגבעון: ל ולא-יכל 7 7 7 ללכת
 לפניו לדרש א-לקים כי נבעת מפני חרב מלאך ה':

פרק כב,א: ויאמר 7 7 7 זה הוא בית ה' הא-לקים וזה-
 מזבח לעלה לישראל.

⁷ ברכות סב ע"ב: אמר רב: ראה יעקב אבינו דכתיב "ויאמר יעקב כאשר ראם" (ברי' לב,ג). ושמואל אמר: אפרו של יצחק ראה שנאמר "א-לקים יראה לו השה" (שם כב,ח). רבי יצחק נפחא אמר: כסף כיפורים ראה שנאמר "ולקחת את כסף הכפרם מאת בני ישראל" (שמי' לט,ז). רבי יוחנן אמר: בית המקדש ראה דכתיב "בהר ה' יראה" (בכ' כב,יד).

⁸ מדרש שמואל לב: חמשים שקלים מכל שבט ושבט הרי שש מאות שקלים. (גרסיאל עמ' 155: ומתי הספיק? המטרה היא להגדיל את דוד). רבי אומר: ... אלא מקום המזבח בחמשים ומקום הגורן בשש מאות שקל.